

Родни идентитет: од ригидне ка флексибилној формацији?

Апстракт: *Иако је питање развоја родног идентитета несумњиво једна од централних тема психоанализе, са значајним реперкусијама по цео теоријски модел, данас немамо јединствено тумачење овог феномена. У раду су приказана становишта водећих теоретичара којима су оцртане основне линије концептуалног развоја родног идентитета: од биолошког до психосоцијалног; од бисексуалног, преко полно недиференцираног до хетеросексуалног; од едипалног уназад ка прегениталном; од прешироког ка ужем који је инклузивнији.*

Кључне речи: *родни идентитет, психоанализа, едипална фаза, прегенитална фаза, психосексуални развој*

За нешто више од једног века постојања, психоанализа је прешла пут од Фројдовога биологицистичко-детерминистичког теоријског модела до савремене ситуације у којој је њена једнообразност нарушена истовременим постојањем читавог низа школа које, премда засноване на заједничким принципима, предлажу различита, понекад и супротстављена, тумачења психичких феномена.

Једно од питања којима се психоанализа бави од својих почетака, а на које и даље нема једнозначан одговор, јесте проблематика развоја родног идентитета. Иако је едипална ситуација централни предмет разматрања и у савременој психоанализи, уочен је, и посебно разматран, значај сплетова свесних и несвесних идентификација и искустава која представљају развојне претпоставке формирања Едиповог комплекса у оном облику у којем га је приказао Фројд. У том контексту, у средишту пажње теоретичара развоја родног идентитета нашле су се раније, прегениталне фазе психосексуалног развоја.

Више од пола

Како бисмо одредили концепт родног идентитета, потребно је да најпре уведемо једну дистинкцију, и то између појмова пол и род. Оно што се добија генотипом, што се односи се на биолошку датост и поседовање примарних полних карактеристика, обухваћено је термином пола.¹ Ипак, особу у сексуалном

¹ Енглески термини *male*, *maleness*, као и *female*, *femaleness* се односе управо на поседовање одлика пола. *Male* (мушки пол) се односи на „особе које садрже пар X и Y хромозома у језгру ћелије и нормално поседују пенис и мошнице, као и могућност за раст браде током адолесценције“, док термин *female* (женски пол) реферира на „пол особе чије ћелијско језгро садржи два X хромозома и која је у норманим околностима способна да носи младе“, *Webster's College Dictionary*, 2nd edition (Random House, New York, 2001), 484, 803–804. У том смислу, у српском језику наилазимо на појмове мушкарац и жена, као и мушкост и женскост.

смислу не одређују само анатомија, хормони и гени. Поред биолошких, потребно је учити и значај друштвених и психолошких чинилаца, те у том контексту говоримо о роду, као социјално профилисаном и персонално посредованом односу према биолошкој датости, односно према сопственој полности.² Појам родног идентитета ослања се на ова разматрања, те се одређује као „идентитет појединца који је доживљен с обзиром на сопствену индивидуаланост као припадника мушког или женског пола; осећај самосвесности који се третира као унутрашње, лично искуство јавно изражене полне улоге“.³

У овом раду ће бити приказани они догађаји из раног развоја који имају пресудан значај за формирање родног идентитета (додуше не оним редоследом који би дословно пратио онтогенезу).

Рана формација: бисексуална, маскулина/феминина или недиференцирана?

Прва тачка неслагања тиче се схватања првобитне сексуалности детета, односно почетне матрице из које ће касније израсти родни идентитет. Чак је и Фројд мењао своје ставове, сматрајући најпре да оба пола, на самом почетку постнаталног развоја, одликује бисексуалност, која је конституционално, односно биолошки предодређена.⁴ Међутим, у својим каснијим радовима, он износи поставку супротну претходној, којом тврди да је изворно искуство оба пола – маскулино. Овакав став је брзо напуштен. Ипак, Фројд је сматрао да је девојчица заправо мушкарац у погледу функционисања анатомске структуре – њена генитална интересовања и узбуђења, на уласку у фалусну фазу, примарно су клиторална, а ембриолошки посматрано клиторис је мушки орган нарушених пропорција, тврдио је Фројд, позивајући се на сазнања медицине са почетка XX века. Девојчица постаје свесна вагине, као женског органа, тек уласком у пубертет. У сваком случају, каснији биолошки подаци показују да клиторис није ембриолошки рудимент пениса, док је на основу богатог клиничког материјала потврђено да су девојчице од најранијег детињства свесне своје вагине. Фројдове идеје о предоминанцији маскулиног раног искуства уздрмане су и Столеровим поставкама о формацији сржног родног идентитета (*core gender identity*) који се односи на снажну почетну идентификацију са мајком.⁵

² Када говоримо о родним особеностима, у литератури наилазимо на изразе *masculine*, *masculinity*, *feminine*, *femininity*. Сви ови термини односе се на родне карактеристике, односно на психолошке атрибуте по којима се полови међусобно разликују. Наведимо пример одређења појма маскулиност које налазимо у „Обухватном речнику психолошких и психоаналитичких појмова“ Инглишових: „Стање организма у којима се испољавају карактеристичан изглед и понашање мушкарца. Значи оно што се односи на мушкарце, стога се употребљава за особине за које се претпоставља да разликују полове“, Н.В. English и А.С. English, *Обухватни речник психолошких и психоаналитичких појмова* (Београд: Савремена администрација, 1972). У српском језику се, у овом контексту, користе термини женственост и мужевност, упоредо са терминима маскулиност и фемининност.

³ Artur Reber and Emily Reber, *The Penguin Dictionary of Psychology* Penguin Books, 3rd edition, 2005, 294.

⁴ Сигмунд Фројд, *Женскост. Нова предавања* (Нови Сад: Матица Српска, 1969), 211.

Алтернативни модел предложила је Ајрин Фаст, која сматра да у почетку постоји *overinclusive* матрица, и да су дечје представе о себи, како дечака тако и девојчица, полно недескриминисане. Деца укључују у појам о себи више него што могу да поднесу. Њихове селф репрезентације садрже и маскулине и феминине карактеристике, и резултат су раних идентификација са родитељима оба пола.⁶ Фастова, попут раног Фројда, сматра да су деца иницијално бисексуална, али одбацује биологичистичко тумачење и наглашава значај односа са родитељима. Слично томе, и Бенцаминова верује да се деца у периоду одојчета идентификују са оба родитеља, те претпоставља да у том периоду они нису диференцирани у представном свету детета.

Губитак: улазак у едипалну позицију

Традиционално, најважнијим искуством и централним догађајем у психосексуалном развоју сматра се едипални конфликт, који дете суочава са проблемима сексуалности, полности, и ставља га пред изазов изградње родног идентитета. Културно доминантна формулација родне комплементарности⁷ недвосмислено налази свој израз у ставовима особа са којима дете има најучесталије односе.

Фројдова теорија психосексуалног развоја ослања се на његов хидростатички модел нагона и менталног функционисања. Дете, и човек уопште, се посматра као енергетски систем. Тензије, које су груписане око ерогенних зона, представљају изворе нагона, док се циљ односи на растерећење исте те напетости. У првим годинама живота доминирају најпре оралне жудње, а потом и аналне тензије. Ове стадијуме, познатије под именом орална и анална фаза развоја либидо, Фројд сматра аутоеротским. Како не постоје инхибиције и конфликти, на њима је немогуће развити симптом. Тек у фалусној фази, око четврте године, „сексуалност постаје предмет елаборација и фантазија“.⁸ Према класичном схватању, уласком у фалусну⁹ фазу јавља се нова зона интересовања која тражи графикацију. Долази до појачавања сексуалне активности која је

⁵ Robert Stoller, *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity* (New York City: Science House, 1968), према: Jessica Benjamin, *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference* (New Haven: Yale University Press, 1995), 54.

⁶ Irene Fast, *Gender Identity: A Differentiation Mode* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1984).

⁷ Друштвени фактори у великој мери одређују природу родног идентитета. Родне категорије имају способност да мутирају током времена, и да у себе асимилију различите утицаје. Познати су нам и антрополошки налази који говоре да у неким културама (нпр. у полинезијским друштвима) постоји и трећи род, који равноправно коегзистира у социјалном пољу са мушким и женским родом.

⁸ Donald Meltzer, *The Kleinian Development* (London: Clunie Press, 1978), 41.

⁹ Фројд говори о фалусној фази, сматрајући да централно место у овом периоду заузимају „фалусни органи“, односно пенис код дечака и његов анатомски пандан, клиторис, код девојчица. Термин генитално повезује са периодом сексуалне зрелости, који следи након периода латенције. Фројд сматра да око дванаесте године живота, пре свега под утицајем биолошких чинилаца, долази до поновног буђења сексуалности и да тек у том периоду девојчице постају свесне своје вагине.

сада под гениталним приматом. Дечак, навикнут да мајка буде објекат нагонске графикације, усмерава своје сексуалне жеље према њој, али истовремено уочава да у борби за мајчину пажњу има ривала у лицу оца. Стога, он жели да уклони оца из ове тријаде, осећа изразито непријатељство према њему и ривализира се са њим. Међутим, дечак се истовремено плаши очеве одмазде, оличене у фантазији одсецања пениса, што доводи до кастрационог страха, који је додатно подржан сазнањем да девојчице немају пенис. Фројд сматра да је овај страх толико јак да мотивише дечака да одустане од своје инцестуидне жеље према мајци и да се идентификује са оцем. Тако се на месту Едиповог комплекса формира Над-Ја.

Уочавање анатомских разлика игра још значајнију улогу у настанку Едиповог комплекса код девојчице која, увидевши да нема пенис, почиње да се осећа инфериорном у односу на дечаке, због чега се осећа ускраћеном. Савремени теоретичари наглашавају да нису девојчице једине које се суочавају са губитком. Тако Мелани Клајн описује осујећену жељу дечака, који увиђају да немају способност да рађају бебе,¹⁰ што заправо говори о низу парцијалних идентификација које вуку своје порекло из прегениталног, односно, преедипалног периода развоја, који се, касније у теоријским уобличавањима, показао важнијим за успостављање родног идентитета него едипална фаза... Иако не постоје потпуна слагања, већина аутора сматра да се полне разлике уочавају у другој половини друге године живота.¹¹ Ајрин Фаст сматра да је самоодрицање детета, односно напуштање оних карактеристика које су претходно биле део селфа, а која надаље то не смеју и/или не могу бити, основни развојни задатак који је инициран суочавањем са полном разликом. У том контексту се и женско осећање мањкавости услед тога што не изгледа као мушкарац и негативни едипални комплекс¹² дечака посматрају као рецидиви почетног недиференцираног искуства, ослобођеног препознавања ограничења која намеће реалитет структуре и функције сопственог тела.

Фастова говори, у оквиру свог диференцијалног модела, о позитивном и негативном Едиповом комплексу, као о могућим полним улогама које деца испробавају на путу до коначног „наместања“ сопственог родног идентитета. У тријадној ситуацији, на конкретном плану, дете даље усавршава већ развијене концепције о фемининости и маскулиности, и то кроз односе са оцем и мајком, који се сада доживљавају у родним терминима. Овде се родна диференцијација даље разматра кроз атрибуирање комплементарних опозита како себи, тако и другима. Деца имају обновљени осећај средишта личности, који више није нарцистички осећај неограничених потенцијала, а објектни односи замењују претходну нарцистичку разраду продуката диференцијације унутар селфа.

¹⁰ Мелани Клајн, *Унутрашњи свет деције психе* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2001).

¹¹ Роберт Столер наводи осамнаести месец као период у ком долази до уочавања анатомских разлика међу половима, Исак Балбус предлаже распон од 16 до 21. месеца, Ајрин Фаст говори о периоду између 18. и 24. месеца, док је Фројд био нешто неодређенији сматрајући да се разлике уочавају у другој или трећој години живота.

¹² Синонимни термини: пасивни, обрнути и непотпуни Едипов комплекс.

Док Фројд наглашава значај инцестуозних жеља и кастрационе анксиозности у едипалној фази, Мелани Клајн се усмерава на дететову хостилност према родитељима, која настаје услед сазнања да отац и мајка деле и ону врсту односа у које дете није укључено. При том, Клајнова сматра да сексуални и емоционални развој укључује од почетка периода одојчета, гениталне сензације и тежње, као и да Едипов комплекс пролази многе етапе док не стигне до стадијума које је Фројд описао. Извори раних едипалних тенденција се налазе у оралним и аналним фрустрацијама. Последица оралних жудњи које су блиско праћене гениталним нагонима огледа се у фантазматској жељи девојчице да склони оно што отац има од мајке. Кастрациони комплекс не прати њен едипални конфликт, иако она жели оца и мрзи мајку која јој га је ускратила. Али, оно што девојчица примарно жели није лично поседовање оца и његових одлика маскулиности, већ инкорпориција њих у себе. Ови фантазми се јављају као последица фрустрираности објектом који храни у најранијем детињству, који се види подељен – као добар када је гратификујућ, односно када испуњава потребу и као лош када фрустрира, приликом чега дете пројектује своје агресивне тежње и непријатне телесне сензације настале усред фрустрације у објекат, чиме се он доживљава као лош, а некада и као прогањајући. Са појачавањем гениталних сензација, код девојчице настаје жеља да се прими оно што се доживљава као мушкост, што се изједначава са даваоцем деце. Едипални ривалитет девојчице се изражава у импулсу да опљачка мајку, узимајући јој очеве атрибуте мушкости и бебе. Са друге стране је уочен паралелни развој негативног Едиповог комплекса, односно маскулина идентификација са оцем, која је базирана на интројектованом пенису. Маскулина позиција девојчице изражена је касније кроз еротизацију уринарне функције код жена.

Дечак је, такође, првобитно везан за мајку (односно њене дојке). Уколико дечак касније успе да скрене део либидиналних импулса на очев пенис, он ће у његовом унутрашњем свету представљати добар орган који ће му пружити и либидиналне гратификације и децу (као што их даје и мајци). Клајнова сматра да ове феминине тежње, које се налазе у основи негативног Едиповог комплекса, представљају инхерентну црту у развоју дечака, и указује на њихову нужност и првобитно успостављену идентификацију. Наиме, оне су предуслов за развијање позитивног Едиповог комплекса, јер се гениталне тежње према мајци могу доживети једино ако се има снажно поверење у доброту мушке гениталности.

Фројду се замера и да је занемарио улогу афеката у развоју детета, као и да је превидео персонализованост објекта, којег је схватао само као пуко средство за постизање нагонске гратификације, тврдећи да је однос са мајком заснован на оралном нагону, односно неспецифичној потреби за неким ко ће смањити телесну напетост. Другим речима, дететов однос са средином обликују само потребе за храном и угодношћу које су представљене дојком. Они елементи психичког живота који захтевају живог респонзивног Другог заузели су мало простора у класичној психоаналитичкој мисли. Радови Џона Болбија и теоретичара афективног везивања довели су до нових сазнања, која су потом продрла у психоанализу захвљујући теорији објектних односа и радовима Мелани Клајн.¹³ Друштвена стимулација, топлина и афективна везаност почеле су се сматрати

¹³ Приказ теоријских поставки Мелани Клајн може се понаћи у: Julia Kristeva, *Melanie Klein* (New York: Colombia University, 2001).

неопходним елементима раног развоја – поред нагонских импулса, постоје и психолошке потребе. Теорију афективног везивања и теорију објектних односа повезује заједничка претпоставка по којој су људи фундаментално друштвена бића.

Гнев, осећање кривице и анксиозности малог Едина

Мелани Клајн, реконцептуализујући неке од основних аналитичких поставки, указује на суштински значај развојних процеса у најранијем детињству. Клајнова сматра да фантазам, као прва примитивна интерпретација телесних сензација, представља менталну репрезентацију нагона и да постоји од самог почетка живота. Нагонски импулс налази свој ментални израз кроз несвесне фантазме који нужно укључују однос са објектима. Ова редифиниција особености нагона допринела је да се однос селфа са флуидним светом унутрашњих и спољашњих објеката посматра као централна детерминанта развоја личности. Дете је од рођења усмерено ка својим објектима, и на фантазматском нивоу оно воли добри објекат, али мрзи и жели да уништи лош објекат (у вези са тим је и клајнијанско наглашавање значаја улоге агресије и деструктивности у сексуалном развоју). Поред тога, као што је већ поменуто, Клајнова сматра да различити либидинални импулси (орални, анални, уретрални и генитални) дејствују заједно, од најранијег доба. Генитална фаза постаје јасно препознатљива тек између треће и пете године живота, а само достизање гениталне организације може бити отежано постојањем раних анксиозности. У том контексту, прегениталне фазе развоја су суштински битне, јер доносе задатке чије решавање представља развојне претпоставке уласка у едипалну ситуацију.

Да бисмо разумели ове ране анксиозности морамо их најпре ставити у развојни контекст и приказати кључне догађаје у унутрашњем свету детета. Развој почиње, сматра Клајн, са схизо-параноидне позиције. У спољашњој реалности, у непосредном окружењу одојчета најчешће се налази мајка, и слике односа са њом, као примарним објектом, испуњавају фантазматски свет детета. Ова искуства се на самом почетку живота групишу око два централна објекта, у клајнијанском жаргону позната као „добра дојка“ и „лоша дојка“. Прва од њих доноси графикацију, она задовољава дететове нагонске импулсе и психолошке потребе и везује либидиналне пулзије. Са друге стране, „лоша дојка“ фрустрира, осујећује, она се стога мрзи и на њу се усмеравају агресивни нагони. Дакле, мајка није доживљена као целовита; расцепљени делови, које дете доживљава као независне, нису и још увек не могу бити интегрисани у јединствени целину. Ово постигнуће јесте кључни задатак депресивне позиције, која је развојно напреднија. На месту Другог, мајке, долази до промене; он наиме више није парцијализован и расцепљен, већ постаје целовит (јединствен, интегрисан, тоталан, уједињен) објекат. Субјекат у развоју увиђа да су мајка која фрустрира и мајка која графицикује заправо иста особа и то је оно што га уводи у депресивну позицију, у којој, схвативши да је у прошлости агресивне, деструктивне и орално-садистичке импулсе инвестирало у вољени објекат, дете осећа кривицу, бол и депресивну анксиозност. Добри објекат се сада мора заштити, те се не сме надаље контаминирати агресивним пулзијама. Стога се пројективни процеси смањују, а интројективни појачавају. У том смислу, депресивна позиција се

може превазићи само инвестирањем у добри објекат и његовом интројекцијом, што представља основни и нимало једноставни задатак ове развојне фазе.

У контексту депресивне позиције јављају се и ране анксиозности за које Клајнова сматра да представљају главне препреке у достизању гениталне позиције. Превелика анксиозност може довести до регресије на схизо-параноидну позицију, и тада примитивни механизми одбране поново постају актуализовани. Капацитет да се толерише анксиозност јесте један од нужних предуслова достизања гениталне организације, односно уласка у класичну едипалну ситуацију. Код дечака, препреке гениталним тежњама су мржња према мајци (која има извор у орално и анално-садистичким фиксацијама) и кастрациони страх. Поред тога, значајно је и дејство осећања кривице које је у вези са агресивним импулсима усмереним ка оцу и осећањем да је мајка у опасности због тог ривалитета. За разлику од кастрационог страха дечака, анксиозност девојчице по питању сопствених женских капацитета је хроничнија. Ова анксиозност одређена је мајчинским Над-Ја. Девојчица осећа страх због деструктивних тенденција које је усмерила на мајчино тело. Либидинално инвестирање у објекте, односно осећај садржавања добрих објеката је пут који дете мора прећи у суочавању са депресивним анксиозностима. У супротном, генитална организација неће бити достигнута, а Едипов комплекс неће ући у своју завршну фазу, што може имати далекосежне последице по родни идентитет. Динерстајнова, са феминистичке позиције, уочава још један могући маневар којим се депресивна анксиозност може превазићи. Она сматра да отац, због своје неповезаности са осећањем кривице, постаје доступан као уточиште од мајке и омогућава детету да избегне труд на зацељењу расцепа између добрих и лоших осећања према првом родитељу (мајци). Овај механизам отвара пут „традиционалном симболичком емоционалном еквilibријуму“. Наиме, идентификација са оцем припрема дечака за улазак у маскулини свет, у којем већ постоје разрађени механизми којима се жене, које репрезентују објекат мајке, држе на дистанци. Избегавање женског ауторитета, са којим се имало болно искуство, захтева изузимање жена са значајних друштвених позиција. Са друге стране, цена коју девојчица плаћа за пребацивање позитивних осећања на оца огледа се у „обожавајућем, зависном ставу према мушкарцима“. На тај начин жене бивају психолошки припремљене да приступе мушкарцима који су емоционално посвећени својој доминацији. Динерстајнова сматра да се овај традиционални образац може превазићи само кородитељством.¹⁴

Родни идентитет: ригидна или флексибилна формација?

Дакле, уколико се развој нормално одвија, и уколико се сви задаци успешно обаве, дечаци и девојчице излазе из едипалне ситуације као бића која су самосвесна сопствене припадности мушком, односно женском полу. Основе родног идентитета постављене су искуствима едипалне ситуације. Идентитет особе који се односи на њену самосвесност као мушкарца или жене свакако није у потпуности изграђен изласком из едипалне ситуације, али се у оквиру

¹⁴ Феминистички поглед на проблем депресивне позиције дат је у: Isaac Balbus, *Mourning and Modernity: Essays in the Psychoanalysis of Contemporary Society* (New York: Other Press, 2005).

психоаналитичке парадигме сматра да су основни темељи чврсто постављени. Уласком у пубертет (гениталну фазу развоја либидо) ова питања бивају поново отворена, а касније и обрађена кроз непосредно искуство, у дијадној ситуацији са новим објектима, са другим особама. Ипак, ранија искуства пресудно утичу на потоња. Стога наше разматрање проблематике развоја родног идентитета завршавамо у оној тачки када дете, потиснувши своје гениталне импулсе и комплетирајући основне темеље структуре личности, улази у период латенције.

Остало нам је још само да покушамо да одговоримо на питање шта се дешава са идентификацијама које је дете направило са родитељима супротног пола и које су чиниле значајан део његових селф репрезентација. Можемо пратити траг Ајрин Фаст, која је сматрала да су у постедипалном периоду у потпуности напуштена осећања, ставови и понашања карактеристична за супротни пол. Међутим, овакву форму родне комплементарности у којој постоји проста опозиција маскулиности и фемининости можемо посматрати и као ригидни концепт. Вероватније је да ови елементи остају под капом нарцизма као предсвесни или несвесни капацитети. Они обухватају, дакле, обе полне идентификације. Значајан део раних идентификација са родитељем супротног пола не мора имати негативне реперкусије на касније успостављени идентитет. Напротив, оне могу обезбедити особи шири репертоар потенцијала и понашања. Тако, на пример, феминине идентификације мушкарца доприносе квалитету његовог родитељства и капацитету за љубав према деци.

Иако су различити аутори претендовали да дају одговор на питање како се формира родни идентитет, до данас немамо адекватно заокружено решење ове проблематике. Ипак, примећујемо да савремена психоанализа увиђа и уважава значај идентификационих процеса, сматрајући при том да се они врше на различитим узрастима и нивоима поистовећивања. Са друге стране, полако се напушта идеја о родном идентитету као ригидној формацији која обухвата искључиво маскулине или искључиво феминине идентификације и атрибуте. Данас се сматра да постоји одређена равнотежа између ове две врсте идентификација. На свесном нивоу превагу свакако имају атрибуты сопственог пола, али на несвесном нивоу идентификације са супротним полом настављају да постоје као трајни капацитети.

Literatura:

- Balbus, Isaac. *Mourning and Modernity: Essays in the Psychoanalysis of Contemporary Society*. New York: Other Press, 2005.
- Benjamin, Jessica. *Like Subjects, Love Objects: Essays on Recognition and Sexual Difference*. New Haven: Yale University Press, 1995.
- English, H.B. i A.C. English. *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*. Beograd: Savremena administracija, 1972.
- Fast, Irene. *Gender Identity: A Differentiation Model*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1984.
- Фројд, Сигмунд. *Женскост. Нова предавања*. Нови Сад: Матица српска, 1969.
- Клајн, Мелани. *Унутрашњи свет деочије психе*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2001.
- Kristeva, Julia. *Melanie Klein*. New York: Colombia University, 2001.
- Meltzer, Donald. *The Kleinian Development*. London: Clunie Press, 1978.
- Reber, Artur, Emily Reber. *The Penguin Dictionary of Psychology*. 3rd edition. London: Penguin Books, 2001.
- Webster's College Dictionary*. 2nd edition. New York: Random House, 2001.

Summary

Predrag Teovanović

Gender identity: from Rigid to More Flexible Coceptions

Key words: *gender identity, psychoanalysis, oedipal phase, preoedipal phase, psychosexual development*

Although development of gender identity is one of the main issues in psychoanalysis, with significant repercussions on theoretical model in general, at present there is no singular reading of this phenomenon. This paper focuses on interpretations of leading theorists by outlining main streams of conceptual development of gender identity: from biological to psychosocial; from bisexual, through sexually undifferentiated to heterosexual; from oedipal astern to pregenital; from extensive towards narrower which is more inclusive.